

ਬੱਚੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹਨ? (ਭਾਗ ੫)

ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?

Why children do not listen to the parents? (Part 5)

How to generate a good behavior and discipline in the children

ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਸਿਖਾਣ ਲਈ, ਜਾਣੇ ਅਨਜਾਣੇ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰੀ ਉਲਟਾ ਵਿਗਾੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸਕਸ਼ੀਅਤ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਸਿਖਾਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਸਿਖਾਣ ਵਿਚ ਤੇ ਉਲਟਾ ਵਿਗਾੜ ਵਿਚ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸਕਸ਼ੀਅਤ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਭਾਗ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਰੋਅਬ ਪਾਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਜਿਆਦਾ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਵਾਲੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਅਕਸਰ ਬੱਚੇ ਉੱਪਰ ਆਪਣਾ ਹੁਕਮ ਚਲਾਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਨੁਕਸ ਕੱਢਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਬੂਟ ਪਾਉ, ਦੰਦ ਸਾਫ ਕਰੋ, ਟੀ.ਵੀ. ਬੰਦ ਕਰੋ, ਆਪਣਾ ਖਾਣਾ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਾਉ, ਇਹ ਕਰੋ, ਉਹ ਕਰੋ, ਆਦਿ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਇਹ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਕੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਅਬ ਪਾ ਕੇ ਕਹੇ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ, ਆਦਿ। ਇਹੋ ਸਭ ਕੁਝ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਵੀ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਕੋਈ ਉਸ ਉੱਪਰ ਰੋਅਬ ਪਾਵੇ। ਅਸੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਿਆਦਾ ਹੁਕਮ ਚਲਾਵਾਂਗੇ, ਰੋਅਬ ਪਾ ਕੇ ਕਹਾਂਗੇ, ਨੁਕਸ ਕੱਢਾਂਗੇ, ਬੱਚਾ ਉਤਨਾ ਹੀ ਜਿਆਦਾ ਅਣਗੋਲਿਆ ਕਰੇਗਾ, ਕਹਿਣਾਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨੇਗਾ ਜਾਂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਕਹਿਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰੇਗਾ। ਇਹ ਬੱਚੇ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕਹਿਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ, ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਰੋਅਬ ਨਹੀਂ ਸਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੂਸਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਉਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪੁਚਕਾਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਦਾ ਖੁਸ਼ ਰੱਖਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਸਹਾਇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਬੱਚਾ ਸਾਫ ਨਾਹ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਜੇਹੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਬਿਨਾ ਕੁਝ ਕਹੇ, ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਆਪ ਹੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਤੀਸਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਉਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਤੀਰੇ ਤੇ ਸਕਸ਼ੀਅਤ ਦਾ ਬੱਚੇ ਉੱਪਰ ਕੀ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਜੇਹੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਬੱਚੇ ਸਬੰਧੀ ਆਪਣਾ ਵਤੀਰਾ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਉਹ ਬੱਚੇ ਨਾਲ ਠੀਕ ਤੇ ਅਸਰਦਾਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕੁਝ ਖਾਸ ਕਾਰਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਬੱਚੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਲਗਾਵ ਤੇ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼: ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਡਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਲਗਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਤੇ ਮਹੱਤਤਾ ਲੈਣ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਠੀਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਖਿਲੌਨੇ ਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਲਗਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਮਿਲਣ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵੱਡਿਆਂ ਵਾਂਗ ਬੱਚੇ ਵੀ ਆਜ਼ਾਦ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਚੰਗੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਪੂਰੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

ਸਲੋਕ ਮ: ੩ ॥ ਮਾਇਆ ਮਮਤਾ ਮੋਹਣੀ ਜਿਨਿ ਵਿਣੁ ਦੰਤਾ ਜਗੁ ਖਾਇਆ ॥ ਮਨਮੁਖ ਖਾਧੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਉਬਰੇ ਜਿਨੀ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ ॥ (੬੪੩, ੬੪੪)

ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਮਾਂ ਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ: ਹਰੇਕ ਬੱਚਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਉਸ ਲਈ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਕੱਢਣ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ। ਜੇਕਰ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਬੱਚੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦੇਣ ਤਾਂ ਬੱਚਾ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਉ ਉ ਕਰਨਾ, ਸ਼ੋਰ ਮਚਾਉਣਾ, ਰੀ ਰੀ ਕਰਨਾ, ਨਾਲ ਚਿੰਬੜਨਾ, ਆਦਿ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਬੱਚਾ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿਚਣ ਲਈ ਤੇ ਪਿਆਰ ਪਾਣ ਲਈ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਬੱਚੇ ਦੀਆਂ ਮਾਨਸਿਕ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਸਦਾ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਬੱਚੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣ ਲਈ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਉਚੇਚਾ ਸਮਾਂ ਕੱਢਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਸੁ ਗ੍ਰਿਹ ਮਹਿ ਕੋਈ ਜਾਗਤੁ ਰਹੈ ॥ ਸਾਬਤੁ ਵਸਤੁ ਓਹੁ ਅਪਨੀ ਲਹੈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ (੧੮੨)

ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਆਪ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਖਾਹਿਸ਼: ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਅਜੇਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਬੱਚਾ ਖੁਦ ਆਪ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਜੇਕਰ ਬੱਚੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਉਸ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਆਪ ਹੀ ਕਰੀ ਜਾਣ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਘਟ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਜੇਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਨਾ ਤਾਂ ਬੱਚਾ ਕੋਈ ਯੋਗਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਸਮਝ ਸਕੇਗਾ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਜੀਉਣ ਦਾ ਹੱਕ ਖੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਜੇਹੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਸੋਚਣ ਵਿਚ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਦਾ ਨਾ ਕਹਿਣਾ ਮੰਨਣਾ ਜਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ, ਕਿ ਬੱਚਾ ਆਪਣੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਮਹੱਤਤਾ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਜੇਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ ਫੈਸਲੇ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਬੱਚਾ ਆਪਣੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੇ ਤੇ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਜਿਥੇ ਬੱਚੇ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਖਾਮੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਆਪਣ ਹਥੀ ਆਪਣਾ ਆਪੇ ਹੀ ਕਾਜੁ ਸਵਾਰੀਐ ॥੨੦॥ (੪੭੪)

ਅਕਸਰ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਸਿਖਾਣ ਲਈ ਕਈ ਵਾਰੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਜਾਣੇ ਅਨਜਾਣੇ ਵਿਚ ਕਈ ਗਲਤੀਆਂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਵਿਗਾੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦੇਣੀ: ਕਈ ਵਾਰੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਘਰ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰੰਤੂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਬੱਚਾ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਥਿਤੀ ਅਕਸਰ ਅਜੇਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇਕੱਲਾ ਘਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਅਜੇਹੀਆਂ ਅੰਤਿਮ ਚਿਤਾਵਨੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਦੇਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਗੰਢ ਪਰੀਤੀ ਮਿਠੇ ਬੋਲੇ ॥ (੧੪੩)

ਬੱਚਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਝੂਠ ਬੋਲਣਾ: ਕਈ ਵਾਰੀ ਬੱਚੇ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰਾਣ ਲਈ ਜਾਂ ਸਮਝਾਣ ਲਈ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਬੱਚੇ ਨਾਲ ਝੂਠ ਬੋਲਦੇ ਹਾਂ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਕ ਅੱਧੇ ਝੂਠ ਨਾਲ ਬਚ ਜਾਈਏ, ਪਰੰਤੂ ਝੂਠ ਸਦਾ ਲਈ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਭਾਵੇਂ ਭੁਲ ਜਾਈਏ, ਪਰੰਤੂ ਬੱਚੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਵਾਇਦਾ, ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਭੁਲਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸਾਡੇ ਲਈ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਮਹਿੰਗਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਚ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣਾ ਹੀ ਬਿਹਤਰ ਹੈ।

ਜੇ ਜਾਣਾ ਮਰਿ ਜਾਈਐ ਘੁਮਿ ਨ ਆਈਐ ॥ ਝੂਠੀ ਦੁਨੀਆ ਲਗਿ ਨ ਆਪੁ ਵਢਾਈਐ ॥੨॥ ਬੋਲੀਐ ਸਚੁ ਧਰਮੁ ਝੂਠੁ ਨ ਬੋਲੀਐ ॥ ਜੋ ਗੁਰੁ ਦਸੈ ਵਾਟ ਮੁਰੀਦਾ ਜੋਲੀਐ ॥੩॥ (੪੮੮)

ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਵਾਰ ਵਾਰ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦੇਣੀ: ਕਈ ਵਾਰੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਵਾਰ ਵਾਰ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਕਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨੇਗਾ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਿਆਗੇ, ਪਰੰਤੂ ਕਹਿਣਾ ਨਾ ਮੰਨਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਉਸ ਨੂੰ ਦੇ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਜੇਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਬੱਚਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਦਾ ਰਹੇ, ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਹੋ ਹੀ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਬੱਚਾ ਆਪਣੀ ਖੇਡ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹੀ ਦੇਰ ਤਕ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜੇਹਾ ਕਰਨਾ ਨਾਲ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਆਪ ਹੀ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਨਾ ਕਹਿਣਾ ਮੰਨਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਚਿਤਾਵਨੀ ਤਾਂ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਝ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਚਿਤਾਵਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣੀ, ਨਤੀਜੇ ਦੱਸਣੇ ਤੇ ਚੰਗੀ ਮੱਤ ਦੇਣੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਅਗੇ ਦੇ ਜੇ ਚੇਤੀਐ ਤਾਂ ਕਾਇਤੁ ਮਿਲੈ ਸਜਾਇ ॥ ਸਾਹਾਂ ਸੁਰਤਿ ਗਵਾਈਆ ਰੰਗਿ ਤਮਾਸੈ ਚਾਇ ॥ ਬਾਬਰਵਾਣੀ ਫਿਰਿ ਗਈ ਕੁਇਰੁ ਨ ਰੋਟੀ ਖਾਇ ॥੫॥ (੪੧੨)

ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਜਾ ਦੇਣ ਸਬੰਧੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮਤਭੇਦ: ਕਈ ਵਾਰੀ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਸਜਾ ਦੇਣ ਸਬੰਧੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮਤਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਦੋਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆ ਦੀ ਸਜਾ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕੋਈ ਹਰਜ਼ ਨਹੀਂ। ਪਰੰਤੂ ਜੇਕਰ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਗੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਵੀ ਨਾ ਸੁਣਨ ਵਾਲੀ ਆਦਤ ਸਿਖ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਨਾਲ ਨਾ ਤਾਂ ਉੱਚੀ ਬੋਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਲੜਨਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਕਹੀ ਗੱਲ ਵੱਲ ਬੇਧਿਆਨੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਆਪਸੀ ਮਤਭੇਦ ਵੱਖਰੇ ਹੋ ਕੇ ਹਲ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਪਹਿਲਾ ਵਸਤੁ ਸਿਵਾਣਿ ਕੈ ਤਾਂ ਕੀਚੈ ਵਾਪਾਰੁ ॥ (੧੪੧੦)

ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਲਾਲਚ ਦੇਣਾ: ਕਈ ਵਾਰੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਮਨਉਂਣ ਲਈ ਮਿਠਾਈ, ਖਿਲੋਣੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਲਾਲਚ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਦੇ ਵਾਰੀ ਅਜੇਹਾ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਅਜੇਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਵਿਗੜ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਲਾਲਚ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚੰਗੇ ਗੁਣ ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਮ: ੨ ॥ ਆਖਣੁ ਆਖਿ ਨ ਰਜਿਆ ਸੁਨਣਿ ਨ ਰਜੇ ਕੰਨ ॥ ਅਖੀ ਦੇਖਿ ਨ ਰਜਿਆ ਗੁਣ ਗਾਹਕ ਇਕ ਵੰਨ ॥ ਭੁਖਿਆ ਭੁਖ ਨ ਉਤਰੈ ਗਲੀ ਭੁਖ ਨ ਜਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਭੁਖਾ ਤਾ ਰਜੈ ਜਾ ਗੁਣ ਕਹਿ ਗੁਣੀ ਸਮਾਇ ॥ ੨ ॥ (੧੪੨)

ਭੁਖਿਆ ਭੁਖ ਨ ਉਤਰੈ ਜੇ ਬੰਨਾ ਪੁਰੀਆ ਭਾਰ ॥ (੧)

ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦਾ ਆਪਣੇ ਅਸੂਲਾਂ ਤੇ ਪਰਪੱਕ ਨਾ ਰਹਿਣਾ: ਕਈ ਵਾਰੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੁਝ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਆਪ ਅਜੇਹੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਪਾਲਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਵੱਡੇ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਗੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਵੀ ਨਾ ਸੁਣਨ ਵਾਲੀ ਆਦਤ ਸਿਖ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਹੋਰਨਾਂ ਨਾਲ ਝੂਠ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਧੋਖਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਵੀ ਝੂਠ ਬੋਲਣਾ, ਧੋਖਾ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਬੁਰੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਸਿਖ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸਚ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣਾ ਹੈ।

ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ॥ ਗਗਨ ਦਮਾਮਾ ਬਾਜਿਓ ਪਰਿਓ ਨੀਸਾਨੈ ਘਾਓ ॥ ਖੇਤੁ ਜੁ ਮਾਂਡਿਓ ਸੂਰਮਾ ਅਬ ਜੂਝਨ ਕੋ ਦਾਉ ॥੧॥ ਸੂਰਾ ਸੋ ਪਹਿਚਾਨੀਐ ਜੁ ਲਰੈ ਦੀਨ ਕੇ ਹੇਤ ॥ ਪੁਰਜਾ ਪੁਰਜਾ ਕਟਿ ਮਰੈ ਕਬਹੂ ਨ ਛਾਡੈ ਖੇਤੁ ॥੨॥੨॥ (੧੧੦੫)

ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਬਰ ਕਰਨਾ: ਕਈ ਵਾਰੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਕਰਨ ਤੇ ਤੁਰੰਤ ਡਾਂਟਣਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਗੁਸੇ ਵਿਚ ਗਲਤ ਨਿਰਣਾ ਵੀ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬਿਹਤਰ ਇਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਦੇਰ ਤਕ ਸਬਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਗੇ ਇਹ ਵੀ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਗਲਤੀ ਬਾਰੇ ਸਮਝ ਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਅਜੇਹਾ ਨਾ ਕਰੇ।

ਸਬਰ ਅੰਦਰਿ ਸਾਬਰੀ ਤਨੁ ਏਵੈ ਜਾਲੇਨਿ ॥ ਹੇਨਿ ਨਜੀਕਿ ਖੁਦਾਇ ਦੈ ਭੇਤੁ ਨ ਕਿਸੈ ਦੇਨਿ ॥੧੧੬॥ (੧੩੮੪)

ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇੰਤਜਾਰ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਰੁਝੇ ਰੱਖਣਾ: ਕਈ ਵਾਰੀ ਕਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ ਬੱਸ ਜਾਂ ਗੱਡੀ ਦਾ ਇੰਤਜਾਰ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਟਰੈਫਿਕ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਕਸਰ ਬੱਚਾ ਬੇਸਬਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜੇਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਗੱਲਬਾਤ ਜਾਂ ਖੇਡ ਵਿਚ ਰੁਝੇ ਰੱਖਣ ਤਾਂ ਜੋ ਬੱਚਾ ਬੇਸਬਰਾ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਆਦਾ ਸਮੇਂ ਤਕ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ: ਬੱਚਾ ਜਿਆਦਾ ਲੰਮੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਘੰਟੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹੜੀ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਕਰ ਅਸੀਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਗਲਤੀ ਬਾਰੇ ਸਮਝਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਗਲਤੀ ਕਰਨ ਦੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਸਮਝਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬੱਚਾ ਜਿਆਦਾ ਲੰਮੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕੁਝ ਕੁ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਆਪ ਬੋਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਵੀ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਆਪ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ: ਕਈ ਵਾਰੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਬੱਚਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਅਸਲੀਅਤ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਅਜੇਹੀ ਝੂਠੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਆਪਸ ਕਉ ਜੋ ਭਲਾ ਕਹਾਵੈ ॥ ਤਿਸਹਿ ਭਲਾਈ ਨਿਕਟਿ ਨ ਆਵੈ ॥ (੨੭੮)

ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦਾ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਸਰਲ ਤੇ ਇਕਸਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ: ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਬੁਧੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਇਕੋ ਵਾਰੀ ਦੇਣ ਨਾਲ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਿਖਿਆਵਾਂ ਛੋਟੀਆਂ ਤੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਕਫੇ ਨਾਲ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਆਪਣਿਆਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਤੇ ਸਤਰ ਵੇਖ ਕੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਬੱਚਾ ਕਿਨਾਂ ਕੁ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੱਤ ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਤੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਅਪਨਾਣ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਣਾ ਹੈ, ਕਿ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਲਈ ਹੋਈ ਮੱਤ, ਬੱਚਿਆਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਜੇਕਰ ਅਜੇਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਣ ਤੇ ਹਲ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਮਤਿ ਵਿਚਿ ਰਤਨ ਜਵਾਹਰ ਮਾਣਿਕ ਜੇ ਇਕ ਗੁਰ ਕੀ ਸਿਖ ਸੁਣੀ ॥ (੨)

ਸਜਾ ਦੇਣ ਲਈ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਘਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਕਲਾਸ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਾ: ਅਕਸਰ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਜਾਂ ਸਜਾ ਦੇਣ ਲਈ ਘਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਾਂ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕਲਾਸ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਜਾਂ ਅਧਿਆਪਕ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸੋਚਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮਿਲੇਗਾ ਤੇ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਉਹ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਪਰੰਤੂ ਅਜੇਹਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਬੱਚੇ ਦੀ ਬੁਧੀ ਦਾ ਇਤਨਾਂ ਵਿਕਾਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ ਸਮਝ ਸਕੇ। ਅਜੇਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਤੇ ਬੱਚੇ ਵਿਚ ਜਾਂ ਅਧਿਆਪਕ ਤੇ ਬੱਚੇ ਵਿਚ ਆਪਸੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬੱਚੇ ਅੰਦਰ ਹੋਰ ਗੁਸਾ ਵਧਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਅਜੇਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਾ ਅੱਗੇ ਬੋਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸ਼ਰਾਰਤ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਾ ਆਪਸੀ ਘਿਰਣਾਂ ਜਾਂ ਹਉਮੈ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜੇਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬੱਚਾ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਿਖਦਾ ਹੈ।

ਫਰੀਦਾ ਬੁਰੇ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਿ ਗੁਸਾ ਮਨਿ ਨ ਹਵਾਇ ॥ ਦੇਹੀ ਰੋਗੁ ਨ ਲਗਈ ਪਲੈ ਸਭ ਕਿਛੁ ਪਾਇ ॥੭੮॥ (੧੩੮੧, ੧੩੮੨)

ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਸੁਧਾਰਨ ਤੇ ਪਰੈਕਟੀਕਲ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਮਝਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਤਾਂ ਜਿਆਦਾ ਰੋਅਬ ਪਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜਿਆਦਾ ਹੁਕਮ ਚਲਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਧਮਕੀਆਂ ਤੇ ਸਜਾਵਾਂ ਜਿਆਦਾ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸਹਾਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਆਦਾ ਸਜਾਵਾਂ ਨਾਲ ਬੱਚਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਢੀਠ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਧਮਕੀਆਂ ਤੇ ਸਜਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਿਰਫ ਆਪਾਤਕਾਲੀਨ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਦੇ ਨੁਕਸ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਉਪਰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਥੋਪੀ ਜਾਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ, ਬੱਚੇ ਦੀ ਰੁਚੀ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਯੋਗ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਅਵਗੁਣ ਛੋਡਿ ਗੁਣਾ ਕਉ ਧਾਵਹੁ ਕਰਿ ਅਵਗੁਣ ਪਛੁਤਾਹੀ ਜੀਉ ॥ ਸਰ ਅਪਸਰ ਕੀ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਹਿ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਕੀਚ ਬੁਝਾਹੀ ਜੀਉ ॥੨॥ (੫੯੮)

ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਜਾ ਦੇਣ ਲਈ ਘਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਦੀ ਥਾਂ ਜਾਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕਲਾਸ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਗਰ ਤਰੀਕੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਵਤੀਰਾ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਮੰਨਣਾਂ ਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਪੰਜ ਤਰੀਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਮੰਨਣ ਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਹਨ (੧) ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਇਜਤ ਕਰਨੀ, (੨) ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਿਖਿਆ ਜਾਂ ਸਜਾ ਦੇਣੀ, (੩) ਸਿਖਿਆ ਬੱਚੇ ਦੀ ਉਮਰ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਣੀ, (੪) ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਜਾਂ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਣਾ, (੫) ਜੋ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਦੁਹਰਾ ਕੇ ਵੇਖਣਾ ਕਿ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ,

ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਇਜਤ ਕਰਨੀ: ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਸਿਖਾਣ ਜਾਂ ਸਮਝਣ ਦਾ ਮੰਤਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਜਾ ਦੇਣੀ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਮੰਤਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਾ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਇਕ ਚੰਗਾ ਇਨਸਾਨ ਬਣ ਸਕੇ। ਜਦੋਂ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਜਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਸ਼ਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੁਝ ਚੰਗਾ ਸਿਖਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਬੱਚਾ ਆਪਣੀ ਸਵੈ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਸਰਦਾਰ ਤਰੀਕਾ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇਜਤ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਦੋਸਤਾਨਾ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਗੁਣਾ ਕਾ ਹੋਵੈ ਵਾਸੁਲਾ ਕਫਿ ਵਾਸੁ ਲਈਜੈ ॥ ਜੇ ਗੁਣ ਹੋਵਨਿ ਸਾਜਨਾ ਮਿਲਿ ਸਾਝ ਕਰੀਜੈ ॥ ਸਾਝ ਕਰੀਜੈ ਗੁਣਹ ਕੇਰੀ ਛੋਡਿ ਅਵਗਣ ਚਲੀਐ ॥ (੭੬੫, ੭੬੬)

ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਿਖਿਆ ਜਾਂ ਸਜਾ ਦੇਣੀ: ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜੋ ਵੀ ਸਿਖਿਆ ਜਾਂ ਸਜਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਬੱਚਾ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਕੁਝ ਸਬਕ ਸਿਖ ਸਕੇ। ਇਸ ਲਈ ਸਿਖਿਆ ਜਾਂ ਸਜਾ ਉਸ ਦੀ ਗਲਤੀ ਜਾਂ ਸ਼ਰਾਰਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ

ਹੈ। ਜੇਕਰ ਬੱਚਾ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਖਿਲੌਨਾ ਸੁਟਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖੇਡਣ ਵਾਸਤੇ ਨਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸਮਝ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਖਿਲੌਨਾ ਸੁਟਿਆ ਤਾਂ ਅਗਲੀ ਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ। ਪਰੰਤੂ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਜਾ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬੱਚਾ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝੇਗਾ। ਫੈਸਲਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਰੀਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਖੇਤ ਹੈ, ਜੋ ਕੁਝ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਖੇਤ ਵਿਚ ਬੀਜਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਫ਼ਸਲ ਵੱਢਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

“ਜੇਹਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ ਕਰਮਾ ਸੰਦੜਾ ਖੇਤੁ ॥ (੧੩੪)”

ਬੱਚੇ ਦੀ ਉਮਰ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿਖਿਆ ਦੇਣੀ: ਬੱਚਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਮਰ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸਮਝ ਸ਼ਕਤੀ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਿਖਿਆ ਜਾਂ ਸਜਾ ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ ਅਨੁਸਾਰ, ਉਚਿਤ ਸਮੇਂ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਬੱਚਾ ਜਿਆਦਾ ਲੰਮੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕੁਝ ਕੁ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਆਪ ਬੋਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਵੀ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਦੀ ਉਮਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਸਥਿਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਰਲ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਮਝਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਸਲੋਕ ਮ: ੧ ॥ ਕੁਦਰਤਿ ਕਰਿ ਕੈ ਵਸਿਆ ਸੋਇ ॥ ਵਖਤੁ ਵੀਚਾਰੇ ਸੁ ਬੰਦਾ ਹੋਇ ॥ (੮੩, ੮੪)

ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਜਾਂ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਣਾ: ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਣ ਨਾਲ ਜਾਂ ਵਰਤਣ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਘਟਨਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਉਸ ਸਬੰਧੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੁਚੇਤ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਅਜੇਹਾ ਕੁਝ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੱਚਾ ਆਪਣੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖੇ। ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖਤਰੇ ਬਾਰੇ ਸੁਚੇਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਸੱਟ ਲਗਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਜੇਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਲਾਜ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹਮਦਰਦੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਮਝਾਣ ਦਾ ਕੰਮ ਯੋਗ ਵਕਤ ਆਣ ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਸਮਝਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਜੇਕਰ ਸ਼ਰਾਰਤ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਜਾ ਵੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਚੇਤ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਜੇਕਰ ਸਜਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਅੰਦਰ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਬਾਰੇ ਘਿਰਣਾ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਅਜੇਹਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਬੱਚਾ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਰੱਖੇਗਾ। ਖਤਰੇ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਸਮੇਂ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਕਹਿਣ ਲਈ ਕੋਈ ਹਰਜ਼ ਨਹੀਂ, ਪਰੰਤੂ ਰੋਜ਼ ਦੀ ਆਦਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਨੂੰ ਬੱਚਾ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝੇਗਾ ਤੇ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਧਿਆਨ ਰੱਖੇਗਾ ਕਿ ਦੁਬਾਰਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਅਜੇਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਮਝਾਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਰਹੇ।

ਗੰਢ ਪਰੀਤੀ ਮਿਠੇ ਬੋਲ ॥ (੧੪੩)

ਜੋ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਦੁਹਰਾ ਕੇ ਵੇਖਣਾ ਕਿ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ: ਬੱਚੇ ਦੀ ਸਮਝ ਸ਼ਕਤੀ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜਾਨਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਕਿ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜੋ ਵੀ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਦੁਹਰਾਣ ਲਈ ਕਹੋ। ਜੇਕਰ ਬੱਚਾ ਦੁਹਰਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਬਹੁਤ ਲੰਮੀ ਹੈ, ਤੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਗੱਲ ਬਹੁਤ ਛੋਟੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਦੁਬਾਰਾ ਦੁਹਰਾਣ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪੱਕਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਸਦਕਾ ਬੱਚੇ ਨਾਲ ਇਹ ਵਾਇਦਾ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕਹਿਣਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ।

ਬਾਰੰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਜਪੀਐ ॥ ਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਇਹੁ ਮਨੁ ਤਨੁ ਪ੍ਰਪਾਐ ॥ (੨੮੬)

ਜਦੋਂ ਇਹ ਉਪਰ ਦੱਸੇ ਪੰਜ ਤਰੀਕੇ ਅਪਨਾ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਨਿਯਮ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਅਪਨਾਉਣੇ ਹਨ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪਨਾਉਣੇ ਹਨ, ਤੇ ਜੇਕਰ ਨਹੀਂ ਅਪਨਾਏਗਾ ਤਾਂ ਕੀ ਨਤੀਜੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਸਿਫਰ ਬੱਚੇ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਅਪਨਾਉਣਾ ਹੈ ਕਿ ਨਤੀਜੇ ਭੁਗਤਣੇ ਹਨ। ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਸਜਾ ਭੁਗਤਣੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਆਦਾਤਰ ਬੱਚਾ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਣਾ ਹੀ ਅਪਨਾਏਗਾ। ਜੇਕਰ ਬੱਚਾ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਣਾ ਨਹੀਂ ਅਪਨਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਉਸ ਲਈ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਿਖਣ ਦਾ ਇਕ ਤਜਰਬਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਹਿਣਾ ਨਾ ਮੰਨਣ ਕਰਕੇ ਬੱਚੇ ਨੇ ਅੱਜ ਖਿਲੌਣਾ ਲੈਣ ਦਾ ਜਾਂ ਟੀ.ਵੀ. ਵੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਗਵਾ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦੁਬਾਰਾ ਮੌਕਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਉਤਰਾਅ ਚੜ੍ਹਾ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਿਖਣ ਲਈ ਇਕ ਤਜਰਬਾ ਹੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਫੈਸਲੇ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿਖਦਾ ਹੈ।

ਹੁਕਮੁ ਜਿਨਾ ਨੇ ਮਨਾਇਆ ॥ ਤਿਨ ਅੰਤਰਿ ਸਬਦੁ ਵਸਾਇਆ ॥ ਸਹੀਆ ਸੇ ਸੋਹਾਗਣੀ ਜਿਨ ਸਹ ਨਾਲਿ ਪਿਆਰੁ ਜੀਉ ॥੯॥ (੨੨)

“ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ”

(Dr. Sarbjit Singh)

Vashi, Navi Mumbai - 400703.

Email = sarbjitsingh@yahoo.com,

Web= <http://www.geocities.ws/sarbjitsingh/>

<http://www.sikhmag.com/article-dr-sarbjit.html>